

(НИН, 06.01.2010)

Ускоро ће се у заједничком издању кућа Службени гласник и Албатрос плус појавити књига „Људска права и империја” Костаса Дузинаса, једног од најбољих савремених филозофа права, професора на Лондонском универзитету за право и хуманистичке науке. Костас се, између осталог, у књизи бави правним аспектом бомбардовања Југославије истичући, пре свега, да није постојало никакво право за „хуманитарну интервенцију“ НАТО-а на Косову. На почетку овог века створено је тзв. постмодерно право, самопрокламовано од светских моћника да се по њему владају, по свом нахођењу, без обзира на то да ли је то „морално“ постмодерно право у складу са међународним законима и декларацијама највиших међународних институција, па и Уједињених нација. Из Дузинасове књиге „Људска права и империја“, коју је превео Слободан Дивјак, НИН објављује одломак посвећен питању Косова, који ће верујемо изазвати пажњу наше јавности, поготово што је у току међународни судски процес о том питању.

Професори Антонио Касезе, Бруно Сима и Мајкл Гленон, тројица еминентних стручњака за међународно право, сложила су се, у текстовима написаним непосредно после косовског рата, да је употреба силе против Југославије била илегална према међународном праву и противна Повељи УН. Према Касезеу, илегалност коју је починио НАТО била је велика; за разлику од ирачког рата, НАТО чак није ни покушао да наведе оправдање за свој атак на Југославију засновано на Повељи УН. Сима се са тим сагласио. Велика већина правника слаже се у ставу да није постојало никакво право за „хуманитарну интервенцију”. Очекивало би се да ће овакви јаки ставови ставити тачку на расправу. Али то није био случај. Касезе тврди да је поштовање владавине међународног права требало жртвовати у име људског саосећања. Ослањање на оружану силу оправдава се са етичког становишта. Према Касезеу, овај нелегални, али морални чин био је последица јасног кршења међународног права, али он је иницирао процес који ће коначно модификовати правну позицију. Нелегалност ће постепено водити успостављању општег обичајног правила које ће одобравати употребу силе у сврхе заустављања свирепости. Такво правило представљаће изузетак од Повеље УН којом се одобрава колективно присиљавање на основу одобрења Савета безбедности.

Према Бруну Сими, с друге стране, Косово је било јединствен случај. НАТО је одлучио да делује на основу велике хуманитарне нужности коју оправдавају специјалне околности. Никакав прецедент нити опште правило не може се извући из тога. Заиста, висок степен

моралности мотива учинио је косовски изузетак готово легалним (само танка црвена линија раздвајала је, према Сими, НАТО акцију на Косову од чисто правне легалности). Али тешки случајеви стварају лоше право; изузетак се не може претворити у генералну политику, закључује Сима. Његов амерички пандан, Мајкл Гленон, отишао је још даље. Као што је он рекао доста узвишено, „високи, велики идеал који човечанству измиче вековима – идеал правде подупрт силом – не треба напустити. Ако се сила употребљава ради успостављања правде, уследиће закон”. Рат је био нелегалан, али легитиман, до тог закључка дошла је и Независна комисија за Косово, на челу са судијом Ричардом Голдстоном.

Три еминентна правника сложила су се да је рат био нелегалан. Њихове разлике биле су релативно незнатне: да ли ће или треба ли Косово довести до успостављања новог типа обичајног међународног права прожетог моралним садржајем или се оно треба третирати као изузетак од генералног правила у вези са суверенитетом? Морално становиште, захтеви за правду и саосећање, заменили су тешке техничке дефиниције засноване на Повељи УН и међународним споразумима, омиљене активности правника...

То је очито у списима о Косову. Еминентни професори сматрају да постоји само једна школа морала и само једна универзално прихваћена концепција правде чији су захтеви самоочигледни. За те професоре права, етика врлине, етика бриге или етика другости не може се третирати као нешто у чему је имплициран пут за разрешење моралних проблема Балкана. Али, проблем је већи. Укључивање дела морала у ствар рата неизбежно води ка дуплим стандардима. Прво, лицемерни одговор на неке хуманитарне кризе само погоршава друге; друго, једнако значајан дуплицитет: средства којима се воде морални ратови дубоко су неморална. То је типичан пример „перформативне контрадикције”: мораш делати неморално да би постао моралан.

Један пример ће објаснити поенту. Војни планери су под великим притиском да минимализују број америчких жртава. То се постизало посредством увећавања колатералне штете међу цивилима у Србији и на Косову. Неколико недеља после почетка рата, генерал Мајкл Шорт из америчких ваздушних снага рекао је новинарима да је удар на морал цивила нужни услов за успех. Његова тактика је била „нема струје за твој фрижидер. Нема гаса за твоју пећ, нећеш моћи да идеш на посао зато што је мост срушен – мост на којем се одржавају рок концерти и на којем сви представљају мете. То треба да нестане”. Цивилне мете је лакше идентификовати и бомбардовати. Око педесетак мостова је разорено, као и одређени број ТВ и радио станица, болница, школа и културних, економских и индустријских седишта, компјутерских мрежа и електричних централа. Заиста, бомбардовање Београда, главног града, извршено у намери да се заштите Албанци који се налазе на стотине миља далеко на Косову, противречи и логици и моралу. Американци не броје непријатељске цивилне жртве; међутим,

процењује се да је око 500 цивила убијено на тлу Југославије., око 4.000 у Авганистану и на много десетина хиљада у Ираку. Гађање цивилне инфраструктуре и понављање грешака навело је Мери Робинсон да изјави, после прве четири недеље бомбардовања, да је кампања „изгубила свој морални циљ”.

Ништа од овога није изазвало реакције међу хуманитарним међународним правницима. То морално олабављивање подупирано је честим изјавама о свирепостима Срба, о великој патњи Косовара, о „новом геноциду који се дешава не у некој удаљеној афричкој републици већ овде у Европи”. Нема сумње да су се Срби односили сурово према Албанцима, њиховим „варварима”. С друге стране, чак Мајкл Игњатијев, ватрени заговорник датог рата, признао је оно што је очигледно сваком изузев еминентним међународним правницима: „Хуманитарна интервенција на Косову никад није била у пуном смислу оно што се за њу говорило. Она никад није била само покушај да се спречи да Милошевић прође некажњено за своје злоупотребе људских права у европском дворишту. Та интервенција је такође била употреба империјалне силе да би се подржао захтев за самоодређење (самоопредељење) националне мањине... која је вршила насиље у намери да скрене пажњу међународне јавности”.

Монотono понављање правничких захтева, заснованих на преувеличавању доказа о свирепостима, било би уверљивије да је праћено једнако снажним осудама страдања Срба. Ти захтеви су, у својој једностраној форми, остали идеолошки захтеви под плаштом моралних аргумената.

И то је заиста проспект нашег однедавног војног хуманизма. По Хабермасу, НАТО је с правом бомбардовао варварске Србе. Ан-Мари Слотер тврди да либерална теорија о међународним односима одобрава дистинкцију између либералних и нелибералних држава, док међународно право не може да се прилагоди и једнима и другима. Слично томе, Џон Ролс оправдава санкције и чак и рат против „изразито неуређених држава”, које треба нагнати да следе глобална правила. Мајкл Игњатијев је поштенији. Функција хуманитарних ратова јесте да одбије варваре и да наметне поредак на границама империје. Али, као што, поводом Косова, истиче Дејвид Риф, неправник, „такве интервенције, независно од тога колико су непристрасне или ’умотане’ у мандат УН или у рухо новог међународног права, представљају колонизаторске подухвате”. Иза високопарних речи о етички настројеним страним полицијама и одметничким државама, с једне стране, и резултатима, одговорности, израчунавању последица, с друге стране, могу се чути бомбардери који напуштају носаче или грмљавине пушака или тенкови који брује песковитим ирачким местима.

Ако сива еминенција међународног права верује да је рат на Косову био незаконит, али моралан, праведан или једноставно легитиман, само постојање и статус права постаје веома проблематично. Неко ће рећи да постоји нешто озбиљно порозно у тој грани права.

Та оптужба налази довољно потврда у различитим, за ропско уво шокантним, исказима конзервативних америчких коментатора. „Америка је доминантна сила у свету”, написао је 2001. Чарлс Краутхамер, „доминантнија него било која друга од Рима наовамо. Према томе, Америка је сада у позицији да избегава норме, да мења очекивања и ствара нове реалности. Како? Неапологетском и неумољивом демонстрацијом воље.”

Напад на Косово имао је подршку многих западноевропских влада. Према међународном праву, његова нелегалност била је већа него нелегалност ирачког рата, где се једно одрживо мада смешно залагање за одобрење УН и самоодбрану могло испоставити. Томе би требало додати да је, уколико ирачки рат није био законит, то био агресивни рат. Према Нирнбершком трибуналу, агресивни рат је „највиши међународни злочин, који унутар себе садржи акумулирано зло целине”. Та европска контрадикција, ако не и хипокризија, у области раздртој двоструким стандардима, разумљиво разљућује америчке коментаторе: „Ових дана највећи број Европљана тврди да је Америка, пошто је извршила инвазију на Ирак без одобрења Савета безбедности, разорила ткиво међународног поретка. Али ако је икад постојао поредак оног типа који су они описивали, онда га је Европа такође поткопала 1999. У ствари, влакна тога жељеног међународног поретка тек треба да буду обједињена у заједничко ткиво.”

Никакав правни аргумент за рат није постојао на Косову, случај постмодерног праведног рата заснивао се на контроверзној евиденцији. Наметљива нелегалност тога рата учинила је од расправе међународних правника о Косову интересантну студију о једном случају, студију о статусу те гране права.

Inter armes silent leges гласи класична максима. Она изражава основну и још валидну реалистичку опсервацију: право као техничко средство за разрешавање или неутрализацију конфликта функционише све док једна од страна не одлучи да никакво мирно решење није могуће. Када државни разлог или разлог империје проговоре, право заћути.